

Orðið 'menniskja' í týðningnum 'slag' er á föroyskum kvænnkyn. Tað var tí væntandi at finna orðaparið 'menniskjan' - 'hon', men tað gera vit ikki. Týðarin hevur valt orðið 'maður', sum vit siggja, og tað er kallkyn. Nú veit eg væl, at orðið upprunaliga hevur týðningin 'maður' og 'menniskja', og tað er kanska ikki heilt ólogiskt, tá ið hugsað verður um, at menniskjan lögfrøðiliga og samfelagsliga var at skilja sum maður, til kvinnurnar fingur valrætt, í Føroyum fyrstu ferð við fólkakrøvdu í 1906.

Mál og samleiki

Men mál er ikki einans filologi, tað er tað ambodið, vit medvitin brúka at skapa okkara samleika við. Uttan at fara inn á tað stóra økið, sum eitur málfilosofi, fari eg her at nevna, at tað er av alstórum týðningi, hvørjar myndir - málsligar, mytiskar, bókmentaligar - menniskjan frá barns beini av hevur at spegla sær í. Og tað gevur onga meining fyrri eina gentu ella eina kvinnu, at orðið 'maður' skal vera partur av eg-kensluni, tað er tvørturímóti fremmandgerandi.

Ideologi

Sum ávíst omanfyri av-mynda tær báðar týðningarmestu keldurnar í okkara mentan, tann norrøna guda-læran og biblían, í avgerandi samhangum mannin sum tann skapandi, útinnandi, útfarandi og kvinnuna sum ofur og ambod. Eg havi lagt so stóran dent á at vísa hetta, tí eg haldi ávirk-anina frá hesum keldum vera heilt grundleggjandi. Frá barns beini av hava vit hesar keldurnar við í við-förinum, fyrst heimanífrá og síðani í skúlanum bæði munnliga og skrivliga, og óbeinleidis fylgja tær okkum allastaðni sum ein ótømandi kelda til íblástur hjá rithøvundum, mynd-listafólki, filmsleikstjór-um, reklamufólki o.s.fr.

Upphavið er tvíkynd, tað vita vit við kroppinum, okkara innasta og djúpa trá sigur okkum tað uttan um okkara medvit, tað er ein undan-málslig, universell vitan. Tá ið mytnar skilja tað kvinnuliga burtur-úr í proessini, og gera tað mannliga til uppruna al-heimsins, er talan um ideologi. Og tá ið ideologi verður grundarlagið, vit skulu byggja okkara áðan og samleika á, er skriðin har. Eg fari tí enn einaferð at venda aftur til Svavu Jakobsdóttur at vita, hvat fer at henda, tá ið vit taka málið upp á orðið.

Sannur skaldskapur

Skaldsagan um Gunnlød fer fram í teimum fláum, part-vís í tí mytska heiminum har Gunnlød er høvudsper-sónurin, og partvís í nútíðini har hennara inkarnatión, tann unga íslenska gentan Dís, roynir at vinna mytuna aftur við at stjála tað gylta karið á Tjóðarsavninum í Keyptmannahavn. Tað er

sjálvsagt ein brotsgerð, hon verður tí tikin og koyrd í fongsil. Mamman fer beina leið úr Reykjavík fyrri at hjálpa dóttirini. Hon hugsar um, hvussu hon kann forða fyrri, at Dís fær fongsilsrevsing, og kemur til ta niðurstøðu, at loysnin er at biðja um eina mentalkanning, sum kann staðfesta, at dóttir-in ikki var fullfør, tá ið hon framdi gerðina.

Men sovordíð tekur tíð, og eftir at hava arbeitt seg íggjøgnum nógvur flokkur, fær mamman ein hvókk, tá ið hon kemur til ta pinufullu áðan, at tað er hon sjálf og ikki dóttirin, sum er svikjarin. Hevur Dís einaferð fingið diagnosuna sinnissjúk, fer hennara gerð - at vinna mytuna aftur - at verða skírd harestir. „Aftur og aftur fari eg at døma henda sannleikan til sinnissjúkrahúsið“ (s.188), sum mamman sigur. Sjálf hevur hon verið eitt ótil-vitað ambod í hondunum á tí patriarkalsku tolkingini av mytuni, sum hon hevur endurtikið, hvørja ferð hon er spurð, uttan yvirhøvur at hugsa um, hvat henda tolkingin í grundini ber í sær. Og nú dóttir hennara hevur vunnið tí kvinnuliga sitt pláss í háðætningum og í skap-anini aftur, avnoktar hon tað.

Men summar áðanar eru irreversiblar, og hetta er ein teirra. Mamman ger tí ikki mætari, enn at hon, meðan eingin varir, sjálf stjelur gullkarið og krögvar tað í ferðataskuni hjá sær. Tað verður sjálvsagt avdúkað, og lögreglan stendur fyrri henni, tá ið hon kemur aftur til Íslands. Men nú fer hon sjálf at átaka sær ta upp-gávu at endurskapa mytuna, so at hon aftur fer at fáa sitt sanna universella innihald. Svava Jakobsdóttir orðar tað soleiðis:

*Trupul er setningur mín.
Men eingin svikur
skaldskap sín.
Tann skaldskap, sum eingin
svikur uttan at gjalda við
lívnum. (s.196)*

Bókmentir:

Bibelen. Det danske Bibelselskab. 1995.
Biblia. Det danske Bibelselskab. 1965.

Formmálasagnir og Formmálaljóð. Regin í Ljóð. Tórshavn 1945.

Hávamál. Regin í Ljóð í Varðanum 24, s.64. 1946.

Svava Jakobsdóttir: *Gunnlaðar saga.* Forlagið. 1987.

Svava Jakobsdóttir: „Historien om Gunnlød.“ Rhodos 1990.

Poul Pilgaard Johnsen: „Patent på livet“ í Week-endavisen (Udland) nr.28, 11-17.juli 1997.

Helga Kress: „Hvad en kvinde kvæder“ í Nordisk Kvindelitteraturhistorie I, Rosinante 1993.

Bergljót av Skarði týddi sitatini úr Gunnlaðar søgu úr íslenskum.

Kirsten Brix

Avantgarde í leiklistini

Tann, sum kennir skaldskap William Heinesens í vavi, kann undrast yvir, at so fáar royndir hava verið gjørdar, at seta upp prosafrásagnir hansara á palli, ella at gera film burtúrur teimum. Sjálfur royndi William Heinesen nákrar ferðir at skriva beinleidis til pallin ella filmstrimmulin, ongan-tíð kortini serliga heppiliga. Hann skrivaði leikin Ranafelli og søguna til film-in „Tro, håb og trolddom“, um hann tá beinleidis skrivaði filmshandritið, veit eg ikki, og hann skrivaði eisini barnasjónleik til danska sjónvarpið í sjevtíðrumum.

Hví hesar royndir ikki eynadist so væl, kann ymiskt verða gitt um. Ein møguleiki tykist mær vera, at William sjálfur við sínum einastandandi orðakynstri og hugtakandi orðaleiki, sum frásøgumaður er so sjónligur í søgum sínum.

Frásøgu-fólkið í miðjuni

Ymiskt er, hvussu nógv høvundar royna at skapa ill-usión um veruleika í sínum verkum. Summir vilja við frásøgutekniskum snildum royna at spinna lesaran inn í ein sagdan heim, har søg-usigarin hvørur. Aðrir vilja, sum ofta William Heinesen, vírða kynstrið at siga frá søgu, har søgusigarin sjálfur er í miðjuni og við frásøgukynstri sínum mest-sum navigerar lurtara sín gjøgnum hendringar.

Tað er júst hetta, sum tey fimm ungu fólki í leik-bólkinum Parentes hava valt at gera, tá tey hava sett upp leikin Balladen om Bøldrengen, sum er stutt-søga Williams úr savninum Laterna Magica frá 1985. Eg havi ikki hoyrt kjakið, sum tað hevur verið teirra millum, um hvussu tey nú skuldu fara til verka. Eg loyvi mær to at gita, at ein

grundgeving fyrri at velja henda mátan, er júst tann, at skert tí frásøgufólkið burtur úr hesi søgu Williams, hvørur alt ov nógv av tí, sum er søgan sjálf, av allari tí hendrarligu og málsligu persónligheitini, sum søgan hevur.

Serligi frásøgu-stilur Williams

So fara tey undir sína frásøgn. Tey eru sjálvi frásøgu-fólk, barlastin er tann søgan, sum William Heinesen hevur handað teimum at bera víðari, og tað, sum hjá hesum rithøvundi hevur verið so torført at umseta til leik, royna tey at siga við røsl-um og mimikki. Áskoðarin verður „fjórður“ inn í søgu-na, bókstaviliga talað leidd-ur niður í kjallaran undir pallinum, har ein leikari, við einum lítum vatnleiki hevur ein inngang uttan orð um tað óendaliga og um allan samanhag. Orðini eiga fremsta pláss í hesum leiki-num, og tey verða væl fram-borin. Leikararnir hava heft seg við tann serliga frásøgu-stilin og geva honum gæt-ur við ofta at geva serliga „Williamskum“ orðum og málburðum, serligan fram-burð, antin við mestsum at smakka orðið, meðan tað spakuliga verður sagt, ella við endurtøku og rútmisk-um orðaleiki at geva tí ser-liga viðgerð.

Avantgarde í leiklistini

Leikararnir eru í stóðugari røslu á pallinum, og eg haldi, at hetta er góð roynd at geva tí serliga fabulerandi

Hetta er avantgarde í leiklistini, leikararnir hava roynt at ganga nýggjar leiðir og tað haldi eg verða ser-stakliga hóskiligt

rumpa, tvørturímóti altíð originalur, provokerandi og slóðbrótandi. Kortini er trúskapurin móti uppruna-skaldaverkinum stóru og ektadur. Man ikki William gleðast, har hann nú situr? Sjálf fekk eg eina uppliving at vera glád fyrri.

Guðrun Gaard/Litt

Gunnvá Zachariassen - annar av föroysku leik-runum í sjónelika-bólkinum Parentes